

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Reet Karbik

III KOOLIASTME ÕPILASTE ANTISOTSIAALSE KÄITUMISE SAGEDUS ÜHE
TAVAKOOLI JA HARIDUSLIKE ERIVAJADUSTEGA KOOLI NÄITEL
Magistritöö

Juhendaja: kaasprofessor Kristi Kõiv

Tartu 2024

Kokkuvõte

III kooliastme õpilaste antisotsiaalse käitumise sagedus ühe tavakooli ja hariduslike erivajadustega kooli näitel

Uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada ja võrrelda III kooliastme õpilaste antisotsiaalse käitumise sagedust nelja üldliigi lõikes ühe hariduslike erivajadustega kooli ja ühe tavakooli näitel. Uurimuse probleem tuli vajadusest märgata ja sekkuda noorte antisotsiaalse käitumise ilmnemisel koolis tõstatades küsimuse et, kas on erinevusi ja sarnasusi üldharidusliku tavakooli ja haridusliku erivajadustega kooli õpilaste erinevat liiki antisotsiaalse käitumise sageduses. Uurimisküsimusele leiti vastused läbi kvantitatiivse uuringu, kus kasutati ankeeti õpilaste antisotsiaalse käitumise sageduse kindlaksmääramiseks. Uurimuse tulemusena selgus, et kõige sagedamini esines nii tavakooli kui ka hariduslike erivajadustega kooli õpilastel opositsioonilist käitumist, millele sageduselt järgnesid staatusega seotud antisotsiaalne käitumine, agressiivne käitumine ja varavastane antisotsiaalne käitumine. Uurimus tõi välja, et kahe kooli baasil saab rääkida sarnasustest ja erinevustest antisotsiaalse käitumise nelja üldliigi sageduse osas.

Võtmesõnad: antisotsiaalne käitumine, tavakooli õpilased, HEV õpilased, staatusega seotud antisotsiaalne käitumine, opositsiooniline käitumine, varavastane antisotsiaalne käitumine, agressiivne käitumine

Abstract

Frequency of antisocial behaviour of the students of school stage III in the case of one ordinary school and a school for special educational needs

Goal of the study was to determine and compare the frequency of antisocial behaviour of the students of school stage III based on four general types in the case of one school for special educational needs and one ordinary school. The question of the study arose from the need to notice and interfere with the occurrence of antisocial behaviour of youths in the school, bringing up the question whether there are any differences and similarities between the frequencies of different types of antisocial behaviour of the students of an ordinary general education school and a school for special educational needs. Answers to the question of the study were found through a quantitative study where a questionnaire was used to determine the frequency of the antisocial behaviour of the students. As result of the study it was discovered that among both the students of the ordinary school as well as the school for special educational needs the most frequent occurrence was oppositional behaviour, followed in frequency by antisocial behaviour related to status, aggressive behaviour, and antisocial behaviour against property. The study showed that based on the two schools we can speak of similarities and differences in the frequency of the four general types of antisocial behaviour.

Keywords: antisocial behaviour, students of an ordinary general education school, students of school for special educational needs, antisocial behaviour related to status, oppositional behaviour, antisocial behaviour against property, aggressive behaviour

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
Teoreetiline ülevaade.....	6
Tavakooli õpilaste antisotsiaalne käitumine noorukieas.....	6
HEV õpilaste antisotsiaalne käitumine noorukieas.....	11
Metoodika	14
Valim.....	15
Uurimisinstrument	15
Protseduur ja andmetöötlus.....	16
Tulemused.....	17
1. Antisotsiaalse käitumise liikide esinemissageduse võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel üldliikide lõikes	17
2. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel.....	18
2.1 Opositsioonilise antisotsiaalse käitumise liikide sageduse võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel	18
2.2 Staatusega seotud antisotsiaalse käitumise liikide võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel	19
2.3 Agressiooniga seotud antisotsiaalse käitumise liikide võrdlus tava- ja HEV kooli näitel	19
2.4 Varavastase antisotsiaalse käitumise liikide võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel.....	20
3. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissagedus tava- ja HEV kooli õpilastel kõikide liikide lõikes	21
3.1 Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissagedus tavakooli ja HEV kooli õpilastel	21
Arutelu	22
Tänuõnad	26
Autorsuse kinnitus	27
Kasutatud kirjandus	28
Lisad.....	33
Lisa 1. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissagedus tavakooli õpilastel.....	33
Lisa 2. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissagedus HEV kooli õpilastel ..	34

Sissejuhatus

Ühiskonnas võib täheldada laste ja noorukite antisotsiaalse käitumisega seotud probleemide teravnemist. Kuritegelik käitumismuster, vägivald ja kiusamine koolis, uimastite tarbimine ning teised antisotsiaalse käitumise liigid – kõik nimetatud probleemid vajavad märkamist, teadvustamist, sekkumist ja ennetuslikku tegevust (Kõiv, 2006). Noorte antisotsiaalne käitumine on riiklikul tasemel olev suur probleem: peaaegu igal kolmandal õpilasel jääb kool lõpetamata. Haridustee katkemine toob kaasa probleeme elukutse omandamisel, proovitakse uimasteid, esinevad moraalse arengu puudujäägid ja suureneb risk sattuda õnnetusjuhtumitesse (Walker et al., 1995).

Antisotsiaalse käitumise tõusu noorte seas põhjustavad mitmed tegurid: meedias kajastatav vägivald, laste väärkohtlemine ja hooletusse jätmine peredes, meelemürkide kasutamine, vaesus ja tänavalaste probleem. Antisotsiaalset käitumist iseloomustab teiste inimeste heaolu suhtes hoolimatuse ilmutamine, puudulik oskus teha koostööd, teiste abistamisest keeldumine, vaenulikkus, usaldusvääruse puudumine, süüteo korral sagedane süütunde puudumine (Kõiv, 2001). Hilisemas elus kroonilise ja tõsise iseloomuga antisotsiaalse käitumise vormid võivad alguse saanud olla lapsepõlves tekkinud antisotsiaalsest käitumisest. Sellise käitumise riskiteguritest võib välja tuua nii bioloogilisi kui ka sotsiaalseid tegureid, mis on vastuvõetamatu käitumise kujunemisega seotud (Goozen et al., 2008).

Antud uurimuse probleem tuleneb vajadusest märgata ja sekkuda noorte antisotsiaalse käitumise ilmnemisel koolis tõstatades küsimuse et, kas on erinevusi ja sarnasusi üldharidusliku tavakooli ja haridusliku erivajadustega kooli õpilaste erinevat liiki antisotsiaalse käitumise sageduses. Uurimuse eesmärgiks on välja selgitada ja võrrelda III kooliastme õpilaste antisotsiaalse käitumise sagedust nelja üldliigi (agressiivne käitumine, staatusega seotud antisotsiaalne käitumine, varavastane antisotsiaalne käitumine, opositsiooniline käitumine) lõikes ühe hariduslike erivajadustega kooli ja ühe tavakooli näitel. Uurimus kannab praktilist eesmärki: on võimalus saada ülevaade kooli õpilaste antisotsiaalse käitumise muustritest erinevas koolitüübis, et kavandada vastavaid sekkumisi ja ennetusmeetmeid. On võimalus oskuslikumalt, teadlikumalt tegeleda õpilaste sotsiaalsete oskuste arendamise ning ennetus-ja sekkumistööga antisotsiaalse käitumise osas. Valida tõhusaid meetodikaid riskikäitumise ja terviseriskidest hoidumise osas. Koolikeskkonnas õpilaste antisotsiaalse käitumise korral kasutatavad

karistusmeetodid võivad kaasa tuua korrariikumiste ja vägivalda tõusu. Turvaline ja toetav õhkkond koolis aitab kaasa käitumise paranemisele ja loob eeldused toimivaks õppetööks. Õpetajatöös on väga oluline tunda metoodikaid, mis aitaksid ennetada ja mitte soodustada antisotsiaalset käitumist (Mayer, 2001).

Teoreetiline ülevaade

Tavakooli õpilaste antisotsiaalne käitumine noorukieas

Antisotsiaalse käitumise all mõistetakse eksternaliseeritud (väljapoole suunatud) käitumist, mil puhul rikutakse teiste indiviidide või ühiskonnas kehtivaid reegleid ja norme (Hinshaw & Zupan, 1997). Üldise mõiste järgi on antisotsiaalne käitumine vaadeldav kui suur ja mitmekesine eksternaliseeritud käitumine, mis on tihti agressiivse iseloomuga, kus on tegu ühiskonnas aktsepteeritud normide eiramisega (Stoff et al., 1997, xiii). Lähenedes antisotsiaalse käitumise terminile kitsamalt on tegu inimeste vahelise käitumisega, mida iseloomustab vastuoluline suhe ühiskonnas aktsepteeritavate normidega. Rikutakse tahtlikult ühiskonnas vastuvõetavaks tunnustatud reegleid, käitumise tagajärjed on inimestele kahjulikud, ei arvestata teiste vajaduste ja tunnetega, mida antisotsiaalne käitumine põhjustada võib (Clarke, 2003). Antisotsiaalne käitumine ja kuritegelik käitumine on mõisteliselt väga lähedaselt seotud. Kui ollakse vanuses, kus veel ei võeta kriminaalvastutuse alla, siis kõik teod, mis rikuvad seadust ja registreerimata kuriteod, kuuluvad antisotsiaalse käitumise alla. Kuritegevusest ja kriminaalvastutusest räägitakse, siis kui inimene on saanud täisealiseks (Rutter et al., 1998).

Frick jt (1993) järgi antisotsiaalne käitumine omab kahte iseloomulikku mõõdet (avalik ja varjatud) ning (destruktiivne ja mittedstruktiivne). Tegevust, mis on suunatud teiste inimeste vastu ja on kahjustava eesmärgiga (n solvamine), nimetatakse destruktiivseks antisotsiaalseks käitumiseks. Samuti on kahjuga kaasnev tegevus suunatud teiste (n vägivald, julmus) ja vara (n vandalism, vara hävitamine) vastu. Tegevust, millega isik teeb kahju endale ja, mis ei ole otseselt kahjutoov teistele (n vandumine) – liigitatakse mittedstruktiivseks käitumiseks (Locmann et al., 2010). Varjatud iseloomuga antisotsiaalset käitumist (n vargus) on teistel ühiskonnaliikmetel võimalus näha. Otseselt tajutav on (n solvamine), mis kuulub avaliku antisotsiaalse käitumise alla (Reddy, 2010).

Antisotsiaalse käitumise avaldumisvormid jagunevad nelja üldliiki:

- 1) opositsiooniline käitumine (avalik, mittedestruktiivne), mille alla kuuluvad kergesti solvumine, ärrituvus, kangekaelsus, vihastamine, vaidlemine, vastuhakk ja trotslikkus;
- 2) agressiivsus (avalik, destruktiivne), mis avaldub tigidusena, julmusena, teiste süüdistamisena, vägistamisena, kiusamisena, kaklemisena;
- 3) staatusega seotud väärkäitumine (varjatud, mittedestruktiivne), mis on ainult noorukiealistele iseloomulik: reeglite rikkumine, vandumine, uimastite kasutamine, kodust ära jooksmine, põhjuseta koolist puudumine;
- 4) varavastane väärkäitumine (varjatud, destruktiivne), mille alla kuuluvad vandalism, varastamine, süütamine, valetamine, halastamatus ja julmus loomade vastu (Frick et al., 1993).

Arengulise iseloomu järgi saab antisotsiaalset käitumist jagada kogu elu kestvaks (varajase algusega antisotsiaalne käitumine) või noorukieaga piirnevaks (hilise algusega antisotsiaalne käitumine). Varajase algusega antisotsiaalsele käitumisele on iseloomulik probleemsete käitumisaktide järjepidev esinemine lapseast alates, läbi erinevate inimese arenguperioodide. Noorukieaga piirnev (hilise algusega antisotsiaalne käitumine) on ajutise iseloomuga ning seotud eakaaslaste sotsiaalse ühendusega ja sellest tingitusega (Moffitt, 1993). Erinevasooliste tavanoorukite antisotsiaalse käitumise iseloomus võib leida pigem ühiseid jooni kui erinevusi (Cernkovich & Giordano, 1979; Moffitt et al., 2001), mis leidsid kinnituse ka Eesti uurimistulemuste põhjal (Kõiv, 2002a).

Noorukite käitumist mõjutab vanemate nõrk järelevalve ja antisotsiaalselt käituvate eakaaslaste mõju, kellelt võetakse üle hoiakuid, ühiskonnale mitte sobivaid käitumismalle. Noor võrdleb ennast ja oma käitumist eakaaslastega. Hälbivate kaaslastega suheldes esineb enam problemaatilist käitumist (Deković et al., 2004). Noortele on omane piiridega katsetamine. Vanema põlvkonna tõekspidamisi, väärtusi, arusaamu võetakse vastu kui iseenda kasvu pidurdava takistusena. Tekib mässumeelsus ja üle astumine reeglitest ja normidest. Noorukid tahavad olla rühmas arvestatavad kaaslased, tõsta enda staatust eakaaslaste hulgas ning seetõttu ollakse valmis sooritama teatud staatusega seotud antisotsiaalse iseloomuga käitumisakte (Aalberg, 2007).

Positiivse iseloomuga peresuhted võimaldavad noorukil olla pereringis avameelne ning negatiivsete käitumisaktide määr jääb madalaks. Vanemad teavad noorukite kodust eemal

viibimise asukohta, taunivad halba käitumist, aitavad kaasa ühiskonnale sobiva käitumise kujundamisel. Konfliktne õhkkond perekonnas ja nõrk emotsionaalne seotus tõstab antisotsiaalse käitumise ilmingute suurenemist. Kui pereliikmete vahel on vähe intiimsust, vastastikused suhted on nõrgad, on palju vihaseid emotsioone, süüdistusi, siis on vähene tõenäosus, et nooruk tahaks üle võtta oma vanemate väärtusi ja arvestab vanemlike norme (Deković et al., 2004).

Õpilaste õpetamise kõrval tuleb tänapäevases koolis tegeleda ühiskonnast tulnud probleemidega, murekohtadega. Tänapäevasele Eesti koolile avaldavad sotsiaalprobleemidest enam mõju: levivad uimastid, kuritegevus ja majanduslik kihistumine (Leino, 2002). Chowdhury ja Fahim (2019) nendivad, et lapsed, kes tulevad madala sissetulekuga peredest, omavad suuremat riski, et neist võivad saada alaealised seadusrikkujad.

Edovald (2005) toob ülevaateuringus välja noorukite antisotsiaalse käitumise kujunemise riskitegurid: individuaalne iseloom, perekondlik mõju, eakaaslaste, kooli ja naabruskonna roll. Naabruskond võib olla kuritegeliku ja antisotsiaalse käitumise kujunemise riskiteguriks ebarahuldavate tingimuste ja organiseerimatu ühiskonnakorraldusega, vähese seotusega naabruskonnas, võimalusega kergesti hankida narkootilisi aineid, kuritegevusega ümbruskonnas, vägivalda ja kuritegevust propageerivate normidega, kerge võimalusega hankida tulirelvi, julmuse kajastamisega meedias. Barriga jt (2001) nendivad, et ühiskonnas suhtutakse negatiivselt käitumistesse, mis on agressiivse, vägivaldse ja kuritegevusliku iseloomuga. Antisotsiaalseid noorukeid iseloomustab nende käitumiste olemasolu, mis aastate lõikes on stabiilse loomuga. Antisotsiaalse käitumisega teismelised jäävad maha kognitiivses ja sotsiaalses plaanis. Mishra ja Biswal (2018) ütlevad, et laste halb koolisooritus väljendub koolikohustuse mittetäitmise ja hinnete näol. See on üheks riskiteguriks, miks pannakse alaealiste poolt toime õigusrikkumisi. Kui õpilased ei täida järjepidevalt koolikohustust, siis lisanduv vaba aeg võib olla riskantse käitumise põhjuseks. Kui nooruki poolt ei täideta elus olulist põhinormi (koolikohustuse täitmist), siis täiskasvanuna võib ta eirata ühiskonnaelus olevaid piiranguid.

Antisotsiaalse käitumise üldliikidest on tavakooli poiste hulgas enam levinud staatusega seotud antisotsiaalne käitumine, mis on seotud sooviga end täiskasvanu rollis proovile panna. Püütakse saada täiskasvanutele omaseid privileege, mille puhul näidatakse üles vähetõsisust vastuhakku autoriteetide vastu. Levinud on üksikutest tundidest põhjusega puudumine, valetamine, auto juhtimine ilma lubadeta, vanemate käskude eiramine, alkoholi tarvitamine, mida võib nimetada vähetõsiseks antisotsiaalseks käitumiseks. Samuti on sagedasem opositsiooniline

käitumine, kus näidatakse üles vastuhakku vanemate ja õpetajate vastu, katsetatakse piire ja tahetakse olla täiskasvanulik (Kõiv, 2002a).

Tavanoorukid, kel antisotsiaalne käitumine on piiritletud noorukieaga, näitavad mõlema soo puhul sarnaseid jooni. Nii tüdrukud kui poisid on enam seotud vähemtõsise opositsioonilise ja staatusega seotud antisotsiaalse käitumisega. Võrreldes gümnaasiumi noortega on põhikooli õpilastel vähem sagedane staatusega seotud väärkäitumine: alkoholi tarvitamine, seksuaalsuhted vastassooga, põhjuseta puudumine terve päeva lõikes. Põhikooli noorukitel (eriti poistel) esineb enam kaklemist kampade vahel (agressiivne käitumine), akende lõhkumist vanadel majadel (varavastane käitumine), õpetajale vastuhakku (opositsiooniline käitumine) võrreldes gümnaasiumi noortega. Kui põhikooli noorukite seas on enam levinud destruktivse iseloomuga antisotsiaalsed käitumisliigid (n vastuhakk õpetajale, kaklemine, vandalism), siis gümnaasiumi õpilastel on näha täiskasvanutele omaseid käitumisliike (n alkoholi pruukimine, seksuaalsuhtes olemine, põhjuseta puudumine (Kõiv, 2002b)). Kõiv (2006) toob välja, et gümnaasiumi õpilastel esineb enam varjatud antisotsiaalset käitumist, mis avaldub varastamise, vandalismi ja valetamisena. Valet kasutatakse psühholoogilise enesekaitse eesmärgil ja seda järgmistel juhtudel: on vaja kaitsta ennast ebameeldivuste eest, hoida enda lähedasi või referentgrupp, kelle arvamusi ja hoiakuid hinnatakse. Valetamise põhjuseks võib olla arvestatav oht, aga ka ebameeldivused, millest tahetakse hoiduda või neid ületada (Bachmann, 2008).

Gümnaasiumi ja kutsekooli noortel esineb enam vähetõsise iseloomuga opositsioonilist käitumist ning staatusega seotud väärkäitumist. Kutsekooli mõlemast soost õpilastel on staatusega seotud antisotsiaalse käitumise liikide puhul näha suuremat sagedust kui gümnaasiumi õpilastel, kuid opositsioonilise käitumise juures seda täheldada ei saa. Kutsekooli mõlemast soost õpilastel esineb enam üksikutest tundidest ja terve õppepäeva pikkusi põhjuseta puudumisi, alkoholi tarbimist, riskeerivat autoga kihutamist kui gümnaasistidel, kel on samuti need liigid olemas, kuid väiksema sagedusega. (Kõiv, 2004a).

Burt (2012) leiab, et füüsiline agressiivsus noorukitel saab alguse lapsepõlvest ning näitab aja jooksul järjepidevuslikku kulgu. Mitteagressiivne reegleid rikkuv antisotsiaalne käitumine saab alguse noorukieas ja on oma olemuselt mõõdukalt stabiilne. Sharma ja Marimuthu (2014) järgi on noorte agressiooni põhjustavad tegurid: lapsepõlves osaks saanud väärkäitumine, eakaaslaste negatiivne mõju, uimastite kuritarvitamine, õpiraskused koolis, vägivalda ilmingud perekonnas, inimese eraldatus, lapsepõlvega seotud halvad sündmused, tähelepanu- ja

aktiivsushäire, meedia halb mõju. (Sprague et al., 1998) toovad välja, et vara vastu suunatud vandalism, vara hävitamine (varavastane väärkäitumine), agressiooniaktid, ahistamine, hirmutamise (agressiivne väärkäitumine) on levinud laste ja noorte seas. Antisotsiaalse käitumise puhul võib näha esinemissageduse tõusu, levimuse kasvumist koolides ja kogukondades. Antisotsiaalne käitumine agressiivse käitumisena valmistab probleeme kogu ühiskonnale. Avezov (2024) leiab, et nooruki agressiivsus võib viia selleni, et satutakse halvadesse gruppidesse, millele järgnevad kuritegeliku iseloomuga teod. Poisid demonstreerivad agressiivsust avatult, otsesel moel ja konflikti astujale. Tüdrukud kasutavad enam verbaalseid vahendeid. Oja jt (2023) toovad 2023/2024 õppeaasta uuringu põhjal välja, et iga kolmas koolinoor (33%) on tundnud kiusamist paari kuu jooksul vähemalt korra. 13% õpilastest tunnistab, et nende kiusamine on korduva loomuga (paar korda kuus). 24% õpilastest on kuu jooksul vähemalt korra olnud kiusaja rollis, 32% poisse ja 17% tüdrukuid. Markina ja Šahverdov-Žarkovski (2007), toetudes Eesti üldhariduskoolide 7. – 9. klassi õpilaste seas läbi viidud uuringu tulemustele, toovad välja, et poiste vanuse suurenemisega kasvab nende vägivaldsus (noorematel poistel 12%, 16-aastastel poistel 16%). Tüdrukutel esineb vähem vägivalda (4% 16-aastastel, 15-aastastel 3%). Kui võrrelda eesti ja vene noori, siis vene noored peavad eestlastest enam kambakaklusi (venelased 12%, eestlased 6%), kehavigastustega kaklustes osalevad enam eestlased (eestlased 4%, venelased 2%). Külmlrelva on vähemalt ühe korra kandnud (13% venelastest, 9% eestlastest).

De Wet (2004) nendib, et koolides võib sagedasti näha vandaalitseamise tulemusena kahjustatud, rikutud, lõhutud koolivara. Enamasti on see levinud 14 – 16 aastaste noormeeste hulgas, kuid esineb ka tütarlaste seas. Noorukieas avastatakse identiteeti, soovetakse rühmaliikmete tunnustust, otsitakse põnevust ja nii sageli ei olegi tegeliku vandaalitseamise põhjuseks kahju valmistamine. Mõned noorukid tunnetavad raskusi oma identiteedi leidmisel, oma koha leidmisel grupis ja nii väljendatakse ennast näiteks majaseintele graffitit tehes.

Tavakooli probleemse käitumisega õpilaste seas on kõige levinum staatusega seotud antisotsiaalne käitumine, mis väljendub järgmiste liikide näitel: klassikursuse kordamine, hulkumine, alkoholi tarvitamine. Samuti on esindatud opositsiooniline antisotsiaalne käitumine (vahelesegamine, vasturääkimine, sõnakuulmatus, reeglite rikkumine, distsiplineerimatus) ja agressiivsus, millele lisaks on varastamine (varavastane väärkäitumine) (Kõiv, 2001).

Noorukitele, kes korduvalt on sooritanud erinevaid ja tõsisid antisotsiaalse iseloomuga

käitumisakte (staatusega seotud rikkumised, agressiivsus, varavastased rikkumised), võivad ühiskonnaga vastuolus olles kahju saada. Teistel noorukitel, kel antisotsiaalsus on noorukieaga piirnev, esineb opositsioonilist ja vähe staatusega seotud antisotsiaalset käitumist, mida võib lugeda normatiivseks (Kõiv, 2010).

Markina ja Šahverdov-Žarkovski (2007), põhinedes uuringule, toovad välja, et levinum õigusrikkumine 13 – 16-aastaste noorte hulgas on varastamine ostukeskustest ja poodidest. 15-aastastest noormeestest varastavad 7%, 16-aastastest 6%. Tüdrukutel on antud õigusrikkumist vähem. Vorobjov ja Tamson (2020) toovad uurimuse põhjal välja, et aasta jooksul on 2% 15 – 16-aastastest noortest mootorsõidukit juhtinud alkoholi pruukinuna ja 1% on seda teinud pärast narkootiliste ainete kasutamist.

Jessor (1987) nendib, et teatud määral probleemset käitumist noorukieas võib pidada arenguülesandeks, millega eksperimenteeritakse. Kahjulikele harjumustele on vastuvõtlikumad tundlikumad, puuduliku minatunnetusega ja madalama enesehinnanguga noored (Kraav & Kõiv, 2001). Soome ja Rootsiiga võrreldes Eesti koolinoored tarvitavad rohkem uimasteid. ESPADI tulemused näitavad, et Euroopa riikides on Eesti kooliõpilased esirinnas e-sigarettide, huuletubaka kasutamise osas. Kõrgemad tarvitamisnäitajad on ka stimulantide, hallutsinogeenide, rahustite ja uinutite tarbimise vallas (Kender & Vorobjov, 2022).

Silmas pidades arengulist tulevikuväljavaadet võib tavanoorukite käitumise kohta öelda, et antisotsiaalne käitumine kõigis neljas kategoorias (varavastane käitumine, agressiivne käitumine, opositsiooniline käitumine, staatusega seotud käitumine) muutub sügavamaks ja võtab aja kulgedes uusi vorme. Tuleb tõdeda, et antisotsiaalne käitumine näitab kasvavat iseloomu (tõsine agressioon) ja omab erinevat mitmekesisust (varavastased käitumisaktid) kümnendi jooksul (Kõiv, 2006).

HEV õpilaste antisotsiaalne käitumine noorukieas

Hariduslike erivajadustega õpilasteks loetakse õpilasi, kes on andekad või, kel on õpiraskused, halb tervises seisund, puue, käitumis- ja tundeeluhäired, pikemaajaline õppes eemalviibimine või kooli õppekeele ebapiisav valdamine (Põhikooli- ja ....., 2010). Moffitt jt (1993) on toonud välja kaks antisotsiaalse käitumise kulgemisjoont: üks, mis on kaasnev noorukieaga ja teine, mida iseloomustab püsivus inimese erinevatel arenguperioodidel. Nende kahe arengujoone puhul tuleb

rääkida erinevast algusest, karakteristikust, käitumise motiividest ja vaatest tulevikku. Tavakoolis õppivatel noorukitel domineerib staatusega seotud ja opositsiooniline käitumine, mida ei saa lugeda tõsiseks väärkäitumiseks, vaid normatiivseks antisotsiaalseks käitumiseks, mis on seotud noorukiea muutustega ja sooviga iseseisvuda.

Tavakooli õpilased, kellel esinesid käitumishäired puuduvad rohkem põhjuseta koolist (staatusega seotud väärkäitumine) kui nende eakaaslastest tavakooli õpilased. On enam õpetajate vastu suunatud tõsisema iseloomuga vastuhakku (opositsiooniline väärkäitumine), kaklusi kampade vahel (agressioon), varavastaseid väärtegusid (n auto ärandamine). Tavanoorukitel esineb sagedamini vähetõsist opositsioonilist käitumist ning staatusega seotud väärkäitumist, mis on seotud kasvamisega ning sooviga omada täiskasvanutele iseloomulikke eesõigusi. Tavakooli kasvatusraskustega õpilastel, kellel on emotsionaalsed ja käitumiseraskused, esineb antisotsiaalseid käitumisilminguid sagedamini ning esindatud on laiem valik käitumisliike, mis on oma olemuselt tõsised. Sagedamini esineb alkoholi pruukimist, põhjuseta puudumist üksikutest tundidest ja terve päeva ulatuses (staatusega seotud väärkäitumine). On lai esinemismuster varavastaste õigusrikkumiste osas, kus on esindatud vandalism (seinte täis sodimine, akende lõhkumine), auto ärandamine, varastamine. Õpetajatele vastuhakk (opositsiooniline väärkäitumine) ning kampade vahelised kaklused (agressiivne väärkäitumine) on enam esindatud kui tavakooli eakaaslastel (Kõiv, 2002b).

Noorukid, kes õpivad kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolides ja kellel on emotsionaalsed ja käitumiseraskused, omavad antisotsiaalse käitumise osas ühiseid jooni vanglas kinni peetavate noorukitega: domineerib kõrge varavastaste käitumisliikide sagedus (eriti varastamine), staatusega seotud väärkäitumine (relva kasutamine, ilma loata jaht, tundidest põhjuseta puudumine, alkoholi tarvitamine, narkootikumide pruukimine, kodust põgenemine, koolist väljaheitmine) ja agressiivne käitumine, mis on seotud tõsiste tagajärgedega. Mõlemal grupil esineb homoseksuaalseid suhteid, sest tegu on kinnise organisatsiooni ja piiratud vabadusega. Kasvatuse eritingimustega koolide noorukitel on laiem ja sügavam antisotsiaalse käitumise iseloom kui tavakooli kasvatusraskustega klassi õpilastel. Vangla õigusrikkujatest noorukid sooritavad väga tõsiseid agressiivseid käitumiseakte, mis on sügavamad ja mitmekesisemad kui kasvatuseritingimusi vajavatel noorukitel (Kõiv, 2003, 2004b).

Emotsionaal- ja käitumishäirele on iseloomulik emotsionaalsete, käitumuslike mustrite korduv esinemine koolis, mis suurel määral erinevad normidest, mis on seotud ealisuse, kultuuri

või rahvuslikkusega ja võivad mõjutada koolis edasijõudmist (Hallahan et al., 2006). Acenbach & Edelbrock (1978) jagavad emotsionaal- ja käitumishäiretega probleeme internaliseerituteks (sissepoole suunatud), eksternaliseerituteks (väljapoole suunatud) ja segaprobleemideks, kus on ühendatud nii internaliseeritud kui ka eksternaliseeritud käitumine.

Moffitt (1993) toob välja, et hüperaktiivsust ja tähelepanu häiret võib pidada teguriks, mis võib põhjustada elukestvat antisotsiaalset käitumist. Häire aja jooksul tugevneb ning võib hilisemas eas põhjustada ohtu, et see kasvab üle käitumiseks, mida saab nimetada kuritegevuslikuks. Hanell (2017) leiab, et hüperaktiivsetele õpilastele on suur katsumus olla tunnis vaikselt, sest neile on iseloomulik pidev nihelemine, jooksmine, ronimine, püsimatus. Impulsiivsusega seotult esineb mõtlematut tegutsemist, tunnis segamist, raskusi õppetööle kontsentreerumisega. Togimine mängulises tegevuses võib kiiresti muutuda kakluseks. Aavik (2011) ütleb, ATH-ga õpilastel võib olla käitumishäirega kaasnevat probleeme, mis võivad olla seotud õppeedukuse, agressiivse käitumise, korralduste mittetäitmise, suhetega. Nimetatud raskused võivad vanemas kooliastmes põhjustada koolist väljaheitmist. ATH puhul võivad selles eas esineda järgnevad käitumishäired: vastuhakk nõudmistele ja nende mittetäitmine, agressiivsuse ilmutamine. ATH-ga noorukitel esineb põhjuseta puudumist tundidest, agressiivsust, varastamist. Rohkem esineb käitumisest põhjustatud tülisid koolis ja kodus. Teismelisena võib tekkida huvi narkootikumide vastu. Tõrges-trotsliku käitumishäirega nooruk võib agressiivsust üles näidata inimeste, loomade suhtes, lõhkuda teiste inimeste omandit, vandaalitseda, varastada või tegeleda kelmustega. Nõudmised ja reeglid valmistavad meelepaha ja neid rikutakse järjepidavalt. Käitumist võib iseloomustada kui sihilikku provokatsiooni. Käitumishäire puhul on noorukil immuunsus karistuste ja ähvarduste osas. Käitumine on teisi inimesi segav, puudub empaatia tunne, ollakse hoolimatud ja kalgid, terroriseeritakse endast nõrgemaid eakaaslasi ja haavatavaid täiskasvanuid. Sageli minnakse vastuollu ühiskonnas aktsepteeritud normidega, rikutakse seadust ja ollakse karistatud ametivõimude poolt. Noorukil esineb antisotsiaalse käitumise osas: petturlust, vägivaldsust, agressiooni, võõra vara rikkumist.

Hanell (2017) toob välja, et ärevushäirega lapsed ja noorukid muutuvad pingega seotud tegevustes närviliseks ning võivad asuda kaitsepositsioonile, mille käigus näidatakse üles viha ja trotsi. Depressioonis olevad noorukid võivad käituda riskialtalt: tarvitada alkoholi, uimasteid. Depressiivsusega võib kaasneda viha, ärrituvus, närviline käitumine, mis valmistab probleeme sotsiaalse suhtlemise pinnal ja võib kaasneda narritamise ja kiusamise alla langemisega.

Tavakooli õpilaste antisotsiaalse käitumise muster jääb noorukieaga piiritletud antisotsiaalse käitumise kulu alla (n Kõiv, 2006), kuid hariduslike erivajadustega emotsionaal- ja käitumisraskustega õpilaste (n Kõiv, 2002b; 2006) esineb antisotsiaalset käitumist kõigis neljas üldliigis (agressioon, varavastane väärkäitumine, opositsiooniline väärkäitumine, staatusega seotud väärkäitumine) ja kaldub olema püsiv antisotsiaalne kulg.

Uurimuse eesmärgiks on välja selgitada ja võrrelda III kooliastme õpilaste antisotsiaalse käitumise sagedus nelja üldliigi (agressiivne käitumine, staatusega seotud antisotsiaalne käitumine, varavastane antisotsiaalne käitumine, opositsiooniline käitumine) lõikes ühe hariduslike erivajadustega kooli ja ühe tavakooli näitel.

Töö eesmärgist lähtuvalt esitati järgnevad uurimisküsimused:

1. Millised on erinevused tavakooli ja haridusliku erivajadustega kooli õpilaste antisotsiaalse käitumise sageduses nelja üldliigi (agressiivne käitumine, staatusega seotud antisotsiaalne käitumine, varavastane antisotsiaalne käitumine, opositsiooniline käitumine) lõikes?
2. Millised on erinevused tavakooli ja haridusliku erivajadustega kooli õpilaste antisotsiaalse käitumise sageduses agressiivse, staatusega seotud, varavastase ja opositsioonilise käitumise puhul erinevate liikide lõikes?

Metoodika

Tegemist on läbilõikelise uurimisega. Uurimisküsimustele leitakse vastused läbi kvantitatiivse uuringu. Kvantitatiivne uurimistöö on seotud arvudega, ollakse tegev mõõdetava nähtuse mõõtmisega, tihti kasutatakse statistilist analüüsi (Õunapuu, 2014). Andmekogumise käigus tegeldakse arvandmetega, mis matemaatilise lähenemise käigus annavad mõõdetavaid matemaatilisi tulemusi. Uurimuses kasutatakse ankeeti õpilaste antisotsiaalse käitumise sageduse kindlaksmääramiseks (Kõiv, 2002a). Kirjalik küsitlus annab võimaluse koguda infot suure hulga inimeste kohta, mille puhul saadud numbrilised andmed on statistiliselt analüüsitavad (Beilmann, 2020).

Valim

Uurimus viiakse läbi ühe Lõuna-Eesti üldharidusliku ja ühes haridusliku erivajadusega kooli õpilaste seas, kasutades mugavusvalimit. Valimisse kuuluvad kõik III kooliastmes õppivad õpilased mõlemas koolis ühes piirkonnas. Valimi suurus on üldhariduskoolis 110 õpilast ja HEV laste koolis 50 õpilast. Valimi moodustamisel kasutatakse eesmärgipärast (sihipärast) valimit, kus objektid valitakse üldkogumist valimisse mingi sisulise kriteeriumi alusel (Õunapuu, 2014) ning selleks on ühes piirkonnas asuvad koolid, kus õpivad 7.–9. klassi õpilased, kes õpivad kahes erinevas koolitüübis kolmandas kooliastmes. Mõlemas koolis kasutatakse kakskeelset õpet. Uuringus osales tavakoolist 61 tüdrukut ja 49 poissi, kelle vanus on 12–16 aastat. HEV laste koolist osales 13 tüdrukut ja 37 poissi, kelle vanus on 13–17 aastat. Küsitlemisprotsess leidis aset 2023/2024 õppeaastal.

Tavakoolis osales küsitluses 110 õpilast. Poisse oli 49 (45 %) ja tüdrukuid 61 (55 %). Vastanutest 31 (28 %) õppis 7. klassis, 40 (36 %) 8. klassis ja 39 (35 %) õppis 9. klassis. Vanuse järgi on 12-aastaseid 1 (0,9 %), 13-aastaseid 30 (27 %), 14-aastaseid 40 (36 %), 15-aastaseid 37 (34 %), 16-aastaseid 2 (1,8 %).

Erikoolis võttis küsitlusest osa 50 õpilast, kellest 37 (74 %) olid poisid ja 13 (26 %) olid tüdrukud. Vanuseliselt oli 9 (18 %) 13-aastased, 13 (26 %) 14-aastased, 15 (30 %) 15-aastased, 9 (18 %) 16-aastased, 3 (6 %) 17-aastased ja 1 (2 %) 18-aastane. 7. klassis õppis 19 (38 %) õpilast, 8. klassis 15 (30 %) õpilast, 9. klassis 16 (32 %) õpilast.

Uurimisinstrument

Uurimisprobleemile leitakse vastused läbi kvantitatiivse uuringu. Kvantitatiivsed uurimismeetodid on seotud matemaatilise statistikaga. Statistiliste meetoditega saab määrata kvantitatiivse uurimise tulemuste paikapidavust (Krull, 2000).

Uurimuses kasutatakse töö juhendaja koostatud enesekohast küsimustikku (Kõiv, 2002a) antisotsiaalse käitumise sageduse kindlaksmääramiseks. Küsimustik koosneb 26 küsimusest. Õpilased saavad hinnata enda antisotsiaalset käitumist möödunud 30 päeva jooksul viiepunktilises süsteemis. Vastusevariantideks on pakutud: mitte ühtki korda, 1 või 2 korda, 3 või 4 korda, 5 või 6 korda, üle 7 korra. MS Office Exeli programmis antakse igale vastusele

kodeeringu käigus uus väärtus: mitte ühtki korda (kood 0), 1 või 2 korda (kood 1), 3 või 4 korda (kood 2), 5 või 6 korda (kood 3), üle 7 korra (kood 4). Ankeedi küsimustega mõõdetakse nelja antisotsiaalse käitumise üldliiki: õpilaste opositsiooniline käitumine, varavastane antisotsiaalne käitumine, agressiivne käitumine, staatusega seotud antisotsiaalne käitumine.

Õpilaste opositsioonilist käitumist mõõdavad järgmised antisotsiaalse käitumise liigid: rõveda kõneviisi kasutamine, õpetajale vastu hakkamine, õpetajale avalik vastu vaidlemine. Staatusega seotud antisotsiaalset käitumist näitavad liigid on: üksikutest tundidest põhjusega puudumine, alkoholi tarvitamine, narkootikumide tarvitamine, koolis kehtivate reeglite rikkumine. Agressiooni puhul käsitletakse kaklemist teistega, eakaaslaste narrimist, nõökamist ja pilkamist, enesekaitseks relva, noa või muu eseme kandmist, kaklemist, kus on tegu inimese vigastusega, kaklemist kampade vahel, kaasõpilaste kiusamist, tuttavatelt ilma loata raha võtmist, kaaslaste peksmist ilma põhjusega, eakaaslaste togimist, tõukamist, eakaaslastelt asjade äravõtmist, eakaaslaste hirmutamist ja ähvardamist. Varavastase antisotsiaalse käitumisega seotult uuritakse võõraste asjade omastamist, milles puudub vajadus, võõraste asjade omastamist, mille väärtus jääb alla 10 euro, võõraste asjade omastamist, mille väärtus on üle 10 euro, ühisvara või isiklikku omandi rikkumist või hävitamist, valetamist, kooli vara rikkumist, tühjadel majadel akende lõhkumist, seintele kirjutamist või joonistamist.

Protseduur ja andmetöötlus

Uurimuslikule tööle eelneb kooskõlastus kooli juhtkonnaga ja lastevanemate kirjalik nõusolek. Valimi moodustamisel ja töö käigus austatakse uuritavate vaba tahet, tagatakse privaatsus, autonoomia, heaolu (Eetikaveeb, s.a).

Kvantitatiivsete andmete saamiseks kasutatakse paberankeeti, millele on märgitud uurimuse eesmärk ning anonüümsuse kinnitus. Enne anketeerimise läbiviimist küsitakse selleks lapsevanemate nõusolekut. Õpilaste anketeerimiseks saadakse lapsevanematelt nõusolek, kuid on ka keeldujaid: 6 vanemat üldhariduskoolist ja 1 vanem HEV koolist. HEV koolis on kõik õpilased nõus ankeeti täitma, kuid üldhariduslikus koolis ei soovi 2 õpilast 7. klassist ja 1 õpilane 8. klassist anketeerimises osaleda. Anketeerimise viib läbi töö autor ja küsimustikku täidetakse klassijuhatajatundides. Kogutud andmed sisestatakse, kodeeritakse ja analüüsitakse tabelitöötluse programmi MS Excel abil. Programmi abil töö tulemuste esitamiseks tehakse joonised, tabelid,

leitakse keskmised. Tulemuste kirjeldamisel rakendatakse kirjeldavat ja võrdlevat statistikat. Töös leitakse aritmeetilised keskmised ja kasutatakse t -testi võrdlustestina. Aritmeetilisi keskmisi võrreldes lähtutakse statistilise olulisuse nivoo näitajast $p \leq 0,05$.

Tulemused

1. Antisotsiaalse käitumise liikide esinemissageduse võrdlus tava-ja HEV kooli õpilastel üldliikide lõikes

Uurimusliku töö käigus sai läbi viidud antisotsiaalse käitumise esinemissageduse võrdlus tava-ja HEV kooli õpilastel üldliikide lõikes (keskmine, t -väärtus, p väärtus), mille tulemused said esitatud tabelina (tabel 1). Uurimusest ilmnas, et kõige sagedamini esines nii tavakooli kui ka HEV kooli õpilastel opositsioonilist käitumist, millele sageduselt järgnesid staatusega seotud antisotsiaalne käitumine, agressiivne käitumine ja varavastane antisotsiaalne käitumine. Statistiliselt oluline erinevus esines staatusega seotud antisotsiaalse käitumise osas ($t=3,16$, $p \leq 0,05$), kus tavakooli keskmine oli 0,79 ja erikoolil 0,51. Oluline erinevus esines veel varavastase ($t=2,27$, $p \leq 0,05$) ja agressiooniga ($t=1,77$, $p \leq 0,05$) seotud antisotsiaalse käitumise osas. Varavastase käitumise keskmine esinemissagedus oli tavakoolil 0,48 ja HEV koolil 0,36. Agressiooniga seotud käitumise osas oli tavakooli keskmine esinemissagedus 0,53 ja HEV koolil 0,44. Opositsioonilise käitumise osas olulist erinevust tavakooli ja HEV kooli võrdluses ei olnud (1,12 tavakool, 1,22 HEV kool).

Seega, tavakooli õpilastel esines enam staatusega seotud antisotsiaalset käitumist, agressiivset käitumist ja varavastast antisotsiaalset käitumist võrreldes HEV kooli õpilastega. Opositsioonilise käitumise osas statistiliselt olulisi erinevusi kahe valimi võrdluses ei ilmnunud.

Tabel 1. Antisotsiaalse käitumise esinemissageduse võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel üldliikide lõikes (keskmine, *t*-väärtus, *p* väärtus)

Antisotsiaalse käitumise üldliik	Tavakool Keskmine	HEV õpilaste kool Keskmine	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
Opositsiooniline käitumine	1,12	1,22	0,77	0,22
Staatusega seotud antisotsiaalne käitumine	0,79	0,51	3,16	0,00
Agressioon	0,53	0,44	1,77	0,04
Varavastane antisotsiaalne käitumine	0,48	0,36	2,27	0,01

2. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel

2.1 Opositsioonilise antisotsiaalse käitumise liikide sageduse võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel

Uurimusest ilmnes (tabel 2), et opositsioonilise käitumise kolme liigi puhul oli sagedasem liik nii tavakooli kui ka HEV õpilaste kooli õpilastel rõveda kõneviisi kasutamine, millele järgnes õpetajatele vastuhakk antisotsiaalse käitumise liigina, kusjuures statistiliselt olulisi erinevusi kahe uuritavate grupi vahel ei ilmnud. Opositsioonilise antisotsiaalse käitumise erinevate liikide võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel tõi välja statistiliselt olulise erinevuse õpetajale avaliku vastu vaidlemise osas ($t=1,91$, $p \leq 0,05$). Erikooli õpilaste hulgas oli õpetajale avalik vastu vaidlemine sagedasem kui tavakooli õpilaste hulgas.

Tabel 2. Opositsioonilise antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissagedus tava- ja HEV kooli õpilastel (keskmine, *t*-väärtus, *p* väärtus)

Opositsiooniline käitumine	Tavakool Keskmine	HEV õpilaste kool Keskmine	<i>t</i> -väärtus	<i>p</i> väärtus
Rõveda kõneviisi kasutamine	1,92	1,79	0,62	0,27
Õpetajale vastu hakkamine	0,87	0,98	0,55	0,29
Õpetajale avalik vastu vaidlemine	0,55	0,92	1,91	0,03

2.2 Staatusesega seotud antisotsiaalse käitumise liikide võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel

Võrreldes tava- ja HEV kooli õpilaste staatusesega seotud antisotsiaalset käitumise erinevaid liike (tabel 3) ilmnemise statistiliselt olulised erinevused kahe antisotsiaalse käitumise liigi puhul: üksikutest tundidest põhjusetult puudumine ($t=1,64$, $p \leq 0,05$) ja alkoholi tarvitamine ($t=2,79$, $p \leq 0,05$). Nimelt ilmes, et tavakooli õpilased puuduvad enese hinnangul sagedamini üksikutest tundidest kui HEV kooli õpilased ning alkoholi tarvitamise osas oli tavakooli näitaja kõrgem kui HEV kooli õpilastel. Statistiliselt olulist erinevust kahe uuritavate grupi vahel ei ilmnenud narkootikumide tarvitamise ($t=1,60$, $p > 0,05$) puhul, mis oli sageduselt kõige vähem esinev staatusesega seotud antisotsiaalse käitumise liik. Seevastu koolis kehtivate reeglite rikkumine oli mõlema uuritavate grupi puhul kõige sagedamini esinev staatusesega seotud antisotsiaalse käitumise liik, mille puhul olulisi erinevusi uuritavate vahel ei esinenud.

Tabel 3. Staatusesega seotud antisotsiaalse käitumise liigid tava- ja HEV kooli õpilastel

Staatusesega seotud antisotsiaalne käitumine	Tavakool Keskmine	HEV õpilaste kool Keskmine	t-väärtus	p väärtus
Üksikutest tundidest põhjusetult puudumine	0,95	0,62	1,64	0,05
Alkoholi tarvitamine	0,61	0,24	2,79	0,00
Narkootikumide tarvitamine	0,35	0,14	1,60	0,06
Koolis kehtivate reeglite rikkumine	1,27	1,02	1,16	0,12

2.3 Agressiooniga seotud antisotsiaalse käitumise liikide võrdlus tava- ja HEV kooli näitel

Agressiivse käitumise kaheksa erineva liigi esinemissageduste võrdluses (tabel 4) tavakooli ja HEV kooli õpilaste puhul ilmes, et sagedasemaks liigiks oli eakaaslaste narritamine, millele järgnesid sellised liigid nagu eakaaslaste togimine ja tõukamine, kiusamine, eakaaslaste hirmutamise, kaaslaste peksumine ilma põhjusetult, kaklemine, kampade vaheline kaklemine ja kaaslastelt asjade äravõtmine, kusjuures statistiliselt olulisi erinevusi kahe uuritavate grupi vahel ei ilmnenud. Suhteliselt vähem sagedaste agressiivse käitumise liikidena tõid mõlema grupi uuritavad välja tuttaval ilma loata raha võtmise, mille puhul ei ilmnenud uuritud valimite vahel statistiliselt olulisi erinevusi. Statistiliselt oluline erinevus ilmes järgmiste agressiivse käitumise liikide puhul: enesekaitseks relva, noa või muu eseme kandmine ($t=3,94$, $p \leq 0,05$) ja kaklemine,

kui tegu oli kehavigastusega ($t=3,24$, $p\leq 0,05$) ning tavakooli õpilaste hulgas olid need agressiivsed käitumiseliigid sagedasemad kui HEV kooli õpilaste seas.

Tabel 4. Agressiooniga seotud antisotsiaalse käitumise liikide võrdlus tava- ja HEV kooli näitel

Agressioon	Tavakool Keskmine	HEV õpilaste kool Keskmine	t-väärtus	p väärtus
Kaklemine teistega	0,40	0,32	0,64	0,26
Eakaaslaste narritamine, nõökimine või pilkamine	1,35	1,06	1,36	0,09
Enesekaitseks relva, noa või muu eseme kandmine	0,48	0,06	3,94	0,00
Kaklemine, kus on tegu inimese vigastusega	0,28	0,06	3,24	0,00
Kaklemine kampade vahel	0,67	0,18	0,73	0,27
Kaasõpilaste kiusamine	0,65	0,90	1,40	0,08
Tuttavatelt ilma loata raha võtmine	0,07	0,20	1,29	0,10
Kaaslaste peksmine ilma põhjuseta	0,56	0,34	1,40	0,08
Eakaaslaste togimine, tõukamine	0,83	0,82	0,04	0,49
Eakaaslastelt asjade äravõtmine	0,29	0,40	0,83	0,21
Eakaaslaste hirmutamise ja ähvardamine	0,77	0,60	0,90	0,19

2.4 Varavastase antisotsiaalse käitumise liikide võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel

Uurimuses kajastas (tabel 5) tava- ja HEV kooli õpilaste varavastase antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissageduse erinevusi. Varavastastest käitumisaktidest esines suhteliselt sageli valetamist ja seda nii tavakooli kui ka HEV kooli õpilaste hulgas. Tabelist oli näha, et selle liigi puhul võis rääkida statistiliselt olulisest erinevusest ($t=2,49$, $p\leq 0,05$), mis tõi välja, et tavakooli õpilased valetasid rohkem kui HEV kooli õpilased. Sageduse poolest järgnesid järgmised varavastase antisotsiaalse käitumise liigid: võõraste asjade omastamine, millistes puudub vajadus, ühisvara või isiklikku omandi rikkumine või hävitamine, kooli vara rikkumine, võõraste asjade omastamine, mille väärtus oli üle 10 euro, kooli vara rikkumine, seintele kirjutamine või joonistamine, tühjadel majadel akende lõhkumine. Nende liikide puhul olulisi statistilisi erinevusi ei ilmnenud ($p>0,05$). Need käitumisliigid olid mõlemal uurimisgrupil esindatud tagasihoidlikumal määral. Kõige vähema sagedusega esines uuritavatel võõraste asjade omastamist, mille väärtus oli alla 10 euro, mille puhul oli tegu statistiliselt olulise erinevusega ($t=2,65$, $p\leq 0,05$). Töö tulemustest ilmnnes, et HEV kooli õpilased varastasid enam kui tavakooli õpilased, kes seda liiki ei nimetanud.

Kokkuvõtvalt HEV kooli õpilased varastasid võõraid asju, mille väärtus oli alla 10 euro. Tavakooli õpilased seda varavastast antisotsiaalse käitumise liiki ei nimetanud. HEV kooli

õpilased valetasid kui tavakooli õpilased. Teiste liikide osas olulisi erinevusi tava-ja HEV kooli õpilaste käitumismustrites ei olnud.

Tabel 5. Varavastase antisotsiaalse käitumise liikide võrdlus tava-ja HEV kooli õpilastel

Varavastased kuriteod	Tavakool Keskmine	HEV kool Keskmine	<i>t</i>-väärtus	<i>p</i> väärtus
Võõraste asjade omastamine, millistes puudub vajadus	0,55	0,40	1,13	0,13
Võõraste asjade omastamine, mille väärtus on alla 10 euro	0,00	0,26	2,65	0,01
Võõraste asjade omastamine, mille väärtus on üle 10 euro	0,28	0,08	2,04	0,02
Ühisvara või isiklikku omandi rikkumine või hävitamine	0,40	0,28	1,06	0,15
Valetamine	1,63	1,04	2,49	0,01
Kooli vara rikkumine	0,34	0,20	1,31	0,10
Tühjadel majadel akende lõhkumine	0,15	0,24	0,67	0,25
Seintele kirjutamine või joonistamine	0,21	0,38	1,20	0,12

3. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissagedus tava- ja HEV kooli õpilastel kõikide liikide lõikes

3.1 Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissagedus tavakooli ja HEV kooli õpilastel

Uurimus tõi välja (Lisa 1), et tavakooli õpilastel oli antisotsiaalse käitumise erinevate liikide osas enam esindatud rõveda kõneviisi kasutamine (opositsiooniline käitumine), valetamine (varavastane käitumine), eakaaslaste narritamine, nõökimine või pilkamine (agressioon), kõige väiksema esinemissagedusega esines õpilastel tuttavatelt ilma loata raha võtmist (agressioon), tühjadel majadel akende lõhkumist (varavastane antisotsiaalne käitumine) ja kaklemist kampade vahel (agressioon).

HEV kooli õpilastel (Lisa 2) oli kõige sagedasem rõveda kõneviisi kasutamine (opositsiooniline käitumine). Järgnesid eakaaslaste narritamine, nõökamine või pilkamine (agressioon), valetamine (varavastane käitumine) ja koolis kehtivate reeglite rikkumine (staatusega seotud käitumine). Kõige väiksema esinemissagedusega oli kaklemist, kus oli tegu inimese vigastusega (agressioon), enesekaitseks relva, noa või muu eseme kandmist (agressioon), võõraste asjade omastamist, mille väärtus oli üle 10 euro (varavastane käitumine).

Arutelu

Antud uurimustöö eesmärgiks oli ankeetküsitluse põhjal välja selgitada ja võrrelda III kooliastme õpilaste antisotsiaalse käitumise sagedus nelja üldliigi (agressiivne käitumine, staatusega seotud antisotsiaalne käitumine, varavastane antisotsiaalne käitumine, opositsiooniline käitumine) lõikes ühe hariduslike erivajadustega kooli ja ühe tavakooli näitel. Tegu oli mugavusvalimiga, kuhu valiti mõlema kooli III kooliastmes õppivad õpilased. Tegu oli läbilõikelise uurimusega, kus kasutati kvantitatiivset lähenemisviisi.

Tavakooli ja HEV kooli õpilaste antisotsiaalse käitumise liikide esinemissageduse võrdlus üldliikide lõikes näitas mõlema kooli õpilaste puhul, et kõige sagedamini oli esindatud opositsiooniline käitumine, millele järgnesid staatusega seotud antisotsiaalne käitumine, agressiivne käitumine ja varavastane antisotsiaalne käitumine. Kõiv (2002a) on toonud välja sagedasemad tavakooli noorukite antisotsiaalse käitumise üldliigid: opositsiooniline ja staatusega seotud väärkäitumine. Opositsioonilise käitumise puhul püüavad noored käituda täiskasvanulikult, püüavad proovile panna piire, näitavad üles täiskasvanute vastu suunatud vastuhakku. Staatusega seotud väärkäitumine on seotud sooviga saada täiskasvanutele omaseid privileege, millega kaasneb vähetõsine vastuhakk autoriteetidele. Uurimistöö näitas, et tavakooli õpilaste antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissageduse osas olid levinumad järgmised liigid: rõveda kõneviisi kasutamine (opositsiooniline käitumine), valetamine (varavastane käitumine), eakaaslaste narritamine, nõökimine või pilkamine (agressioon), koolis kehtivate reeglite rikkumine (staatusega seotud käitumine), üksikutest tundidest põhjusteta puudumine (staatusega seotud käitumine), õpetajale vastu hakkamine (opositsiooniline käitumine), eakaaslaste togimine, tõukamine (agressioon), eakaaslaste hirmutamine, ähvardamine (agressioon). HEV kooli õpilaste kõrgema esinemissagedusega liigid olid: rõveda kõneviisi kasutamine (opositsiooniline käitumine), eakaaslaste narritamine, nõökimine või pilkamine (agressioon), valetamine (varavastane käitumine), koolis kehtivate reeglite rikkumine (staatusega seotud käitumine), õpetajale vastu hakkamine (opositsiooniline käitumine), õpetajale avalik vastu vaidlemine (opositsiooniline käitumine), kaasõpilaste kiusamine (agressioon), eakaaslaste togimine ja tõukamine (agressioon). Kõige väiksema sagedusega oli tavakooli õpilastel tuttavatelt ilma loata raha võtmine (agressioon) ja HEV kooli õpilastel kaklemine, kus oli tegu inimese vigastusega (agressioon).

Kahe kooli õpilaste puhul ei tuvastatud statistilist olulist erinevust opositsioonilise käitumise osas. Statistiliselt olulised erinevused tulid välja staatusega seotud antisotsiaalse käitumise, varavastase antisotsiaalse käitumise ning agressiooniga seotud antisotsiaalse käitumise osas, kus tavakooli õpilastel olid vastavad antisotsiaalse käitumise üldliikide esinemissagedused kõrgemad kui HEV kooli õpilastel. Kõiv (2002b) tõi välja, et tavakooli noorukitel (eriti poistel) esineb samuti avalikku ja destruktivse loomuga antisotsiaalset käitumist (varavastast väärkäitumist, agressiooni). Käitumiskustega tavakooli õpilastel esines sagedamini kui tavaõpilastel antisotsiaalset käitumist, millest osad olid tõsise iseloomuga. Kõiv (2003, 2004b) tõi välja, et kasvatuseritingimustega koolide noorukitel antisotsiaalne käitumismuster näitab laiemat ja sügavamat spektrit kui kasvatusraskustega tavakooli noorukitel. Esineb sagedamini varavastast käitumist (n varastamine), staatusega seotud väärkäitumist (n põhjuseta puudumine tundidest, uimastite tarvitamine, alkoholi tarbimine), tõsiste tagajärgedega agressiivsust, noorukieale iseloomulikku opositsioonilist käitumist. Edovald (2005) toob välja, et riskiteguritena omavad tähtsust nooruki individuaalne iseloom, kooli ja naabruskonna roll.

Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissageduse võrdlus tava- ja HEV kooli õpilastel antisotsiaalse käitumise nelja üldliigi siseselt näitas mõlema kooli tulemuste põhjal, et opositsioonilise käitumise osas osutus kõige sagedasemaks liigiks rõveda kõneviisi kasutamine, millele järgnes õpetajale vastu hakkamine. Nende kahe liigi puhul ei tuvastatud statistiliselt olulisi erinevusi. Olulise erinevuse võis leida õpetajale avaliku vastu vaidlemise osas, kus oli näha, et erikooli õpilased vaidlesid avalikult sagedamini õpetajale vastu kui tavakooli õpilased. Brummer & Encell (2007) leiavad, et noorukid peavad vanema generatsiooni väärtusi, tõekspidamisi takistuseks, mis ei aita kaasa nende kasvamisele. Noortele omaseks saab piiridega katsetamine. Toimuvad reeglite eiramised, normidest üle astumised, mässumeelsusega seotud aktid. Kõiv (2001) toob ka välja, et tavakooli probleemse käitumisega õpilased sageli segavad vahele, astuvad üle reeglitest, ei kuula sõna, räägivad vastu, mis on seotud opositsioonilise käitumisega. Aavik (2011) lisab, et aktiivsus- ja tähelepanuhäirega noorukitele on väga iseloomulik, et tekivad tülid kodus ja koolis. Avaldatakse vastuhakku nõudmistele, eiratakse nõudmiste täitmist, ilmutatakse agressiooni. Tõrges-trotslikud noorukid võivad meelepaha üles näidata õpetaja poolt esitatud nõudmiste vastu. Selles küsimuses läksid eelnevad uurimused ja töö tulemused kokku.

Uurimistöö näitas, et koolis kehtivate reeglite rikkumine oli mõlema kooli puhul kõige sagedasemaks liigiks (staatusega seotud antisotsiaalne käitumine), kus puudusid olulised erinevused mõlema kooli uuritavate vahel. Olulised erinevused ilmnisid kahe staatusega seotud antisotsiaalse käitumise liigi puhul (alkoholi tarvitamine, üksikutest tundidest põhjusetult puudumine). Tulemused näitasid, et tavakooli õpilased puudusid enese hinnangul sagedamini üksikutest tundidest kui HEV kooli õpilased. Samuti tarvitasid tavakooli õpilased sagedamini alkoholi kui HEV kooli õpilased. Töö näitas, et kõige väiksema sagedusega esines narkootikumide kasutamist, mille puhul polnud tegu statistiliselt olulise erinevusega. Kõiv (2001) toob välja, et tavakooli probleemsete õpilaste hulgas on enam levinud staatusega seotud käitumislüügid: klassikursuse kordamine, hulkumine, alkoholi tarbimine ning Kõiv (2002b) lisab juurde veel, et kasvatusraskustega noorukitel esineb enam põhjuseta puudumist üksikutest tundidest ja terve päeva jooksul. Need nimetatud käitumislüügid on tavakooli probleemsetel noorukitel sagedamalt esindatud kui tavanoorukitel. Kasvatuse eritingimustega kooli õpilaste antisotsiaalne käitumine on ulatuslikum ja sügavam kui tavakooli kasvatusraskustega õpilastel. Staatusega seotud antisotsiaalse käitumise liikidest esineb (n alkoholi tarvitamist, narkootikumide tarbimist, tundidest põhjusetult puudumist) (Kõiv, 2003, 2004b). Mishra ja Biswal (2018) leiavad, et laste koolikohustuse mittetäitmine on üheks oluliseks teguriks, miks pannakse alaealiste poolt toime õigusevastaseid tegusid. Kui õpilastel ei ole järjepidevust koolikohustuse täitmisel, siis rohke vaba aeg võib olla üheks riskantse käitumise põhjuseks. Kui nooruk ei täida koolikohustust, siis täiskasvanuna võib ta mitte oluliseks pidada ühiskonnaelus olevaid piiranguid. Walker jt (1995) toovad välja, et noorte antisotsiaalne käitumine on muutunud ühiskonna murekohaks, sest haridustee jääb pooleli igal kolmandal õpilasel, millega võivad kaasneda järgmised probleemid: raskused elukutse õppimisel, kalduvus proovida uimasteid, vajakajäämine moraalses arengus ja suuremad ohud sattuda õnnetustega seotud olukordadesse. Uuringus tavakooli õpilaste staatusega seotud antisotsiaalse käitumise liigid (alkoholi tarvitamine, üksikutest tundidest põhjusetult puudumine) näitasid sagedasemat esinemist kui HEV kooli õpilastel. Kender ja Vorobjov (2022) toovad välja, et Eesti koolinoored kasutavad rohkem uimasteid kui Soome ja Rootsi eakaaslased. ESPADI tulemuste põhjal on Eesti noorukite tarvitamisnäitajad kõrgemad rahustite, uinutite, stimulantide ja hallutsinogeenide tarvitamise osas. Selles küsimuses saadi kinnitust eelnevalt toodule, et staatusega seotud antisotsiaalne käitumine on laialdaselt levinud noorukite seas.

Ankeetküsitluse tulemused näitasid, et mõlema kooli õpilaste agressiooniga seotud antisotsiaalse käitumise osas oli enama sagedusega liigiks eakaaslaste narritamine, millele järgnesid liigid: eakaaslaste togimine ja tõukamine, kiusamine, kaaslaste peksmine ilma põhjusega, kaklemine, kampade vaheline kaklemine ja kaaslastelt asjade äravõtmine. Oja jt (2023) töid 2023/2024 õppeaasta uuringu põhjal välja, et suur hulk kooliõpilastest on tundnud kiusamist ja paljud õpilastest on ise teisi kiusanud. Poisid kiusavad teisi rohkem kui tüdrukud. Markina ja Šahverdov-Žarkovski (2007), lähtudes Eesti üldhariduskoolide 7. – 9. klassi õpilaste seas läbi viidud uuringu tulemustest, töid välja, et poiste vanuse suurenemisega kasvab nende vägivaldsus, tüdrukutel esineb vähem vägivalda. Suhteliselt vähem sagedaste liikidena töid tavakooli ja HEV kooli õpilased välja tuttavatelt ilma loata raha võtmist. Statistiliselt olulised erinevused tulid välja kahe agressiivse käitumise liigi puhul tavakooli õpilastel: enesekaitseks relva, noa või muu eseme kandmine ja kehavigastusega kaasnev kaklemine, mis olid sagedasemad kui HEV kooli õpilastel. Sprague (1998) tõi välja, et laste ja noorte seas on levimas agressiivne väärkäitumine (agressioonijuhtumid, ahistamine, hirmutamine). Ühiskonnale on agressiooniga seotud väärkäitumine suureks probleemiks.

Enam tuleks kasutada III kooliastme õpilaste puhul KiVa ja VEPA meetodikaid, märgata kiusamisjuhtumeid, reageerida ja otsida vajaduse korral nõu ja abi spetsialistidelt. Oluline on pakkuda noorukitele huvipakkuvat huviharidust, võimalust tegeleda spordiga. Käitumishäiretega tavakooli õpilased näitavad üles sagedamini agressiivset väärkäitumist (n kampade vahelised kaklused) kui nende tavakoolis õppivad eakaaslased (Kõiv, 2002b). (Kõiv, 2006) ütleb, et tavanoorukite puhul on viimase kümnendi puhul märgata, et antisotsiaalne käitumine (tõsine agressioon) näitab kasvavat joont.

Järgmisena sai uurimistöös võrreldud tava- ja HEV kooli õpilaste varavastaste antisotsiaalsete käitumise liikide sagedust. Uurimus tõi välja, et HEV kooli õpilased valetasid enesehinnangul vähem sagedasti kui tavakooli õpilased. Kõiv (2006) on nentunud, et gümnaasiumi õpilastel esineb varjatud iseloomuga antisotsiaalset käitumist nagu valetamist, varastamist, vandalismi enam kui põhikooli õpilastel. Kõiv (2001) ütleb, et tavakooli kasvatusraskustega noorukitel esineb varavastast väärkäitumist (varastamist) enam kui eakaaslastest tavanoorukitel. Kõiv (2002b) lisab juurde, et tavakooli probleemsetel noorukitel on varavastased väärted laiemal iseloomuga, kus varastamise kõrvalt võib leida auto ärandamist ja vandalismi (akende katki viskamine, seinte sodimine). De Wet (2004) nendib, et vandaalitsemine

on eriti levinud 14 – 16-aastaste noorukite hulgas (eriti poisid), kuid esineb ka tüdrukutel.

Vandaalitsemiss põhjuseks võib olla identiteedi otsimine, elamuste saamine, eakaaslastele mulje avaldamine, poolehoidu saavutamine.

Tavakooli õpilased ei nimetanud üht varavastast antisotsiaalset liiki kordagi (võõraste asjade omastamine, mille väärtus jäi alla 10 euro), kuid HEV kooli õpilastel esines võõraste asjade varastamist, mille väärtus jäi alla 10 euro. Markina ja Šahverdov-Žarkovski (2007), põhinedes uuringule, tõid välja, et noorte hulgas varastamine on laialt levinud õigusrikkumine. 13 – 16-aastased noored varastavad ostukeskustest ja poodidest. 15-aastased noormehed varastavad enam kui 16-aastased noormehed. Tüdrukutel esineb varastamist vähem. Teiste liikide osas võis näha, et puudusid olulised erinevused kahe kooli õpilaste vahel.

Uurimistöõ täitis oma eesmärgi, sest selgusid III kooliastme õpilaste antisotsiaalse käitumise üldliikide ja üldliikide sisesed esinemissagedused ühe tavakooli ja hariduslike erivajadustega kooli näitel.

Töö piiranguna oli küsitletavate näol tegu väikese valimiga, mis oli moodustatud kahe kooli õpilaste baasil (mõlemad koolid ühest maakonnast). Valimi väiksuse tõttu ei saanud teha suuremaid üldistusi noorukite antisotsiaalse käitumise kohta tervikuna. Edaspidise uuringu läbiviimiseks tuleks kasutada suuremat valimit ja laiendada küsitletavate piirkonda, et oleks võimalus tulemusi üldistada. Valitud meetodika andis kinnituse, et see on sobiv uurimaks õpilaste antisotsiaalse käitumise sagedust. Töös rakendatud kvantitatiivne uurimismeetod, õpilaste küsitlemiseks kasutatav enesekohane küsimustik – oli sobiv andmete kogumiseks. Töös saadud tulemusi saab kasutada antisotsiaalsete käitumisprobleemide ennetamisel ja neisse sekkumisel.

Tänu sõnad

Tahaksin tänada PhD Kristi Kõivu, kes on jaganud töö autoriga suusõnal ja kirja teel oma teadmisi, pakkunud kasulikke soovitusi töö koostamisel ja vajaliku kirjanduse leidmisel. Samuti tänan oma töö juhendajat kannatlikkuse, nõudlikkuse, heade innustavate sõnade eest.

Olen tänulik Tartu Ülikooli raamatukogu, Haridusteaduste instituudi raamatukogu töötajatele, kes aitasid nõu ja jõuga tööks vajaliku kirjanduse otsimisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Reet Karbik

/allkirjastatud digitaalselt/

22.05.2024

Kasutatud kirjandus

- Aalberg, V. (2007). *Kliinilised kategooriad. Antisotsiaalne noor*. Brummer, M., & Enckell, H. (toim), Laste ja noorte psühhoteraapia. OÜ Greif, 275.
- Aavik, A. (2011). Aktiivsus- ja tähelepanuhäirega õpilane. *Internetikursuse õppematerjal. Tartu Ülikool*.
<https://core.ac.uk/download/pdf/14486604.pdf>
- Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. S. (1978). The classification of child psychopathology: a review and analysis of empirical efforts. *Psychological Bulletin*, 85(6), 1275.
<https://psycnet.apa.org/record/1979-26083-001>
- Avezov, O. R. (2024). Gender Differences in Prevention of Aggressive Situations in Adolescent Period. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 7(1), 79-84.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10606725>
- Bachmann, T. (2008). *Valetamismärgid. Kuidas tunda ära valetamist?* Tallinn: AS Äripäev, 16-17.
- Barriga, A. Q., Morrison, E. M., Liao, A. K., & Gibbs, J. C. (2001). Moral cognition: Explaining the gender difference in antisocial behavior. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 532-562.
<https://www.jstor.org/stable/23093698>
- Beilmann, M. (2020). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool*.
<https://samm.ut.ee/k%C3%BCsitlusuuringud>
- Cernkovich, S. A., & Giordano, P. C. (1979). A comparative analysis of male and female delinquency. *The Sociological Quarterly*, 20 (1), 131-145.
<https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1979.tb02190.x>
- Chowdhury, M. A. A., & Fahim, M. H. K. (2019). An appraisal of causes and consequences of juvenile delinquency in Bangladesh: search for a durable solution. *BiLD Law Journal*, 4(1), 60-80.
<https://www.researchgate.net/publication/341250930>
- Clarke, D. (2003). *Pro-social and anti-social behaviour*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203414118>

Deković, M., Wissink, I. B., & Meijer, A. M. (2004). The role of family and peer relations in adolescent antisocial behaviour: comparison of four ethnic groups. *Journal of Adolescence*, 27(5), 497-514.

<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2004.06.010>

Edovald, T. (2006). *Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas*. Justiitsministeerium.

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ulevaade_alaealiste_kuritegevuse_vahendamise_strateegiatest_ja_programmidest_maailmas._t._edovald._2005.pdf

Eetikaveeb (s.a). TÜ Eetikaveeb.

<https://eetika.ee/et/sisu/2teadustoo-tegemine>

Frick, P. J., Lahey, B. B., Loeber, R., Tannenbaum, L., Van Horn, Y., Christ, M. A. G., ... & Hanson, K. (1993). Oppositional defiant disorder and conduct disorder: A meta-analytic review of factor analyses and cross-validation in a clinic sample. *Clinical Psychology Review*, 13(4), 319-340.

[https://doi.org/10.1016/0272-7358\(93\)90016-F](https://doi.org/10.1016/0272-7358(93)90016-F)

Van Goozen, S. H., Fairchild, G., & Harold, G. T. (2008). The role of neurobiological deficits in childhood antisocial behavior. *Current Directions in Psychological Science*, 17(3), 224-228.

<https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2008.00579.x>

Hallahan, D. P., & Kauffman, J. M. (2006). *Exeptional Learners: Introduction to special education*. Boston, Pearso Education.

Hanell, G. (2017). Emotsionaalsed ja käitumishäired. Rmt A. Susi (Toim.), *Erivajaduste määratlemine. Vaatluslehed individuaalsete eripärade hindamiseks*. Lohkva: OÜ Greif, 111-145.

Hinshaw, S. P., & Zupan, B. A. (1997). Assessment of antisocial behavior in children and adolescents.

<https://psycnet.apa.org/record/1997-36421-004>

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus (2010). *Riigi Teataja*. RT I 2010, 41, 240 (§ 46) .

<https://www.riigiteataja.ee/akt/115032014037>

Jessor, R. (1987). Problem-behavior theory, psychosocial development, and adolescent problem drinking. *British Journal of Addiction*, 82(4), 331-342.

<https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.1987.tb01490.x>

- Kender, E., & Vorobjov, S. (2022). Eesti 15 – 16aastaste koolinoorte uimastitarvitamine (sh tubakatooted, alkohol ja muud psühhoaktiivsed ained) rahvusvahelises võrdluses. *Eesti Arst, 101*(8) 405 – 415
<https://ojs.utlib.ee/index.php/EA/article/view/19165>
- Krull, E. (2002). *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 37-38.
- Kõiv, K. (2001). Antisotsiaalse käitumise mõiste. Rmt I. Kraav & K. Kõiv. *Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis* Tartu: OÜ Vali Press trükikoda, 101-104.
- Kõiv, K. (2002a). Vanuselised ja soolised erinevused õpilaste antisotsiaalses käitumises. Rmt. K. Kõiv, (Toim.), *Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik II*. VALI Press trükikoda, 21-38.
- Kõiv, K. (2002b). Antisotsiaalse käitumise kaks mustrit. *Haridus, 4*, 31-34.
- Kõiv, K. (2003). Antisotsiaalse käitumisega õpilased. Artiklite kogumik III. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda, 21-38.
- Kõiv, K. (2004a). Kutsekoolis õppija käitumisprobleemide ulatus võrreldes gümnasistidega. Rmt U. Kala, I. Kraav, T. Pedastsaar, L. Talts, K. Poom-Valitckis (Toim.), *Võimalus ja paratamatus olla õppija*. Tallinn: OÜ Vali Press, 33-39.
- Kõiv, K. (2004b). Changes in the pattern of antisocial behavior of male adolescents of Estonian training and comprehensive school students during last three years. In E. Krull & Arvo Marits (Eds.), 7 Teacher Education Spring University (TERU). European added value in teachers as promoters of Basic skills acquisition and facilitators of learning. 6-8 May 2004. Tartu University Press, 49-50.
- Kõiv, K. (2006). *Noorukite antisotsiaalne käitumine: erinevad mustrid ja tendentsid Eestis*. Rmt H. Haljasorg (Toim.), *Piiril*. Maarjamaa Konvent, 22-32.
- Kõiv, K. (2010). Changes in the pattern of antisocial behavior in male institutionalized young offenders in Estonia during last decade. In: *12 th Biennial Conference of the European Association for Research on Adolescence: The 12 th Biennial Conference of the European Association for Research on Adolescence; Vilnius, Lithuania; 12 – 15 May, 2010. (toim)* Zukauskienė, R. Bologna: Medimond, 2010, 229 – 234.
- Leino, M. (2002). *Sotsiaalsed probleemid koolis ja õpetaja toimetulek*. Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus, 9.

- Lochman, J. E., Powell, N. P., Boxmeyer, C., Young, L., & Baden, R. (2010). Historical conceptions of risk subtyping among children and adolescents. In R. T. Salekin & D. R. Lynam (Eds.), *Handbook of Child and Adolescent Psychopathy* (pp. 49–78). The Guilford Press.
- Markina, A., & Žarkovski, B. (2014). Laste hälbiv käitumine Eestis. *Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium*.
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/5._eesti_alaealist_e_halbiv_kaitumine.pdf
- Mayer, G. R. (2001). Antisocial behavior: Its causes and prevention within our schools. *Education and Treatment of Children, 24* (4) 414-429.
<https://www.jstor.org/stable/42900501>
- Mishra, E., & Biswal, R. (2018). Trends and factors associated with juvenile delinquency: A study from India. *International Journal of Applied Social Science, 5*(10), 1613-1625.
<https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/58382943/Social-Science-5>
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review, 100*(4), 674 – 701.
- Moffitt, T. E., Caspi, A., Rutter, M., & Silva, P. (2001). *Sex differences in antisocial behavior: Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin longitudinal study*. Cambridge University Press.
- Oja, L., Piksööt, J., Haav, A., Kasvandik, L., Mäll, T., Rahno, J., Saamel, M., Siilbek, E., Talvik, A., & Vorobjov, S. (2023). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2021/2022 õppeaasta raport. *Tallinn: Tervise Arengu Instituut*.
https://tai.ee/sites/default/files/2024-01/TAI_Eesti_kooliopilaste%20tervisekaitumine.pdf
- Reddy, G. L. (2010). *Antisocial behaviour in students: detection and management*. Discovery Publishing House.
- Rutter, M., Giller, H., & Hagell, A. (1998). *Antisocial behaviour by young people*. Cambridge University Press.
- Sharma, M. K., & Marimuthu, P. (2014). Prevalence and psychosocial factors of aggression among youth. *Indian Journal of Psychological Medicine, 36*(1), 48-53.
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.4103/0253-7176.127249>
- Sprague, J., Sugai, G., & Walker, H. (1998). Antisocial behavior in schools. In *Handbook of child behavior therapy* (pp. 451-474). Boston, MA: Springer US.

https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4615-5323-6_23

Stoff, D. M., Breiling, J. E., & Maser, J. D. (1997). *Handbook of antisocial behavior*. John Wiley & Sons Inc.

<https://psycnet.apa.org/record/1997-36421-000>

Vorobjov, S., & Tamson, M. (2020). *Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: tubakatoodete, alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine Eesti 15-16-aastaste õpilaste seas: uuringu aruanne*. Tervise Arengu Instituut.

https://intra.tai.ee//images/prints/documents/159103814529_Uimastite_tarvitamine_koolinoorte_seas_2019.pdf

Walker, H., Colvin, G., & Ramsey, E. (1995). *Antisocial behavior in school: Strategies and best practices*. Books/Cole Publishing Company.

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/019874299602100307?journalCode=bhda>

De Wet, C. (2004). The extent and causes of learner vandalism at schools. *South African Journal of Education*, 24(3), 206-211.

<https://www.ajol.info/index.php/saje/article/view/24990>

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/3538e168-6012-4e90-8484-4bb59be8b14a/content>

Lisad

Lisa 1. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissagedus tavakooli õpilastel

Antisotsiaalse käitumise erinevad liigid tavakoolis	Keskmine hinnanguskaalal
1. Tuttavatelt ilma loata raha võtmine	0,07
2. Tühjadel majadel akende lõhkumine	0,15
3. Kaklemine kampade vahel	0,17
4. Seintele kirjutamine või joonistamine	0,21
5. Kaklemine, kus on tegu inimese vigastusega	0,28
6. Võõraste asjade omastamine, mille väärtus on üle 10 euro	0,28
7. Võõraste asjade omastamine, mille väärtus on alla 10 euro	0,29
8. Eakaaslaste asjade äravõtmine	0,29
9. Kooli vara rikkumine	0,34
10. Narkootikumide tarvitamine	0,35
11. Kaklemine teistega	0,40
12. Ühisvara või isiklikku omandi rikkumine või hävitamine	0,40
13. Enesekaitseks relva, noa või muu eseme kandmine	0,48
14. Õpetajale avalik vastu vaidlemine	0,55
15. Võõraste asjade omastamine, milles puudub vajadus	0,55
16. Kaaslaste peksmine ilma põhjuseta	0,56
17. Alkoholi tarvitamine	0,61
18. Kaasõpilaste kiusamine	0,65
19. Eakaaslaste hirmutamine, ähvardamine	0,77
20. Eakaaslaste togimine, tõukamine	0,83
21. Õpetajale vastu hakkamine	0,87
22. Üksikutest tundidest põhjuseta puudumine	0,95
23. Koolis kehtivate reeglite rikkumine	1,27
24. Eakaaslaste narritamine, nõökimine või pilkamine	1,35
25. Valetamine	1,63
26. Rõveda kõneviisi kasutamine	1,92

Lisa 2. Antisotsiaalse käitumise erinevate liikide esinemissagedus HEV kooli õpilastel

Antisotsiaalse käitumise erinevad liigid koolis	Keskmine hinnanguskaalal
1. Kaklemine, kus on tegu inimese vigastusega	0,06
2. Enesekaitseks relva, noa või muu eseme kandmine	0,06
3. Võõraste asjade omastamine, mille väärtus on üle 10 euro	0,08
4. Narkootikumide tarvitamine	0,14
5. Kaklemine kampade vahel	0,18
6. Tuttavatelt ilma loata raha võtmine	0,2
7. Kooli vara rikkumine	0,2
8. Tühjadel majadel akende lõhkumine	0,24
9. Alkoholi tarvitamine	0,24
10. Võõraste asjade omastamine, mille väärtus on alla 10 euro	0,26
11. Ühisvara või isikliku omandi rikkumine või hävitamine	0,28
12. Kaklemine teistega	0,32
13. Kaaslaste peksmine ilma põhjuseta	0,34
14. Seintele joonistamine või kirjutamine	0,38
15. Eakaaslastelt asjade äravõtmine	0,4
16. Võõraste asjade omastamine, milles puudub vajadus	0,4
17. Eakaaslaste hirmutamine ja ähvardamine	0,6
18. Üksikutest tundidest põhjuseta puudumine	0,62
19. Eakaaslaste togimine ja tõukamine	0,82
20. Kaasõpilaste kiusamine	0,9
21. Õpetajale avalik vastu vaidlemine	0,92
22. Õpetajale vastu hakkamine	0,98
23. Koolis kehtivate reeglite rikkumine	1,02
24. Valetamine	1,04
25. Eakaaslaste narritamine, nõökimine või pilkamine	1,06
26. Rõveda kõneviisi kasutamine	1,76

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Reet Karbik

(autori nimi)

3. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) minu loodud teose
III kooliastme õpilaste antisotsiaalse käitumise sagedus ühe tavakooli ja hariduslike
erivajadustega kooli näitel

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Kristi Kõiv

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Reet Karbik

22.05.2024